

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ

МЕРИЛОВА ІРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 711.57

**ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПЛАНУВАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ МЕРЕЖІ
ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
(НА ПРИКЛАДІ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

18.00.04 – Містобудування та ландшафтна архітектура

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник:

доктор архітектури, професор
Ковальський Леонід Миколайович,
Київський університет будівництва і
архітектури, завідувач кафедри теорії
архітектури

Офіційні опоненти:

доктор архітектури, професор
Древаль Ірина Владиславівна,
Харківський національний університет
міського господарства ім. О. М. Бекетова,
завідувач кафедри містобудування

кандидат архітектури, доцент
Мазур Тамара Миколаївна,
Інститут архітектури Національного
університету «Львівська політехніка»,
доцент кафедри містобудування

Захист відбудеться «03» травня 2018 року о 16⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.056.02 у Київському національному університеті будівництва і архітектури за адресою: 03037, м. Київ, Повітрофлотський проспект, 31, аудиторія 466.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського національного університету будівництва і архітектури за адресою: 03037, м. Київ, Повітрофлотський проспект, 31.

Автореферат розісланий «28» березня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. А. Лещенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Реформування архітектурно-містобудівного комплексу в Україні обумовлює радикальні зміни в організації мережі закладів громадського обслуговування. В Законі України «Про основи містобудування» зазначається, що містобудівна діяльність повинна забезпечити створення повноцінного життєвого середовища, ефективну забудову територій, соціальний, економічний та екологічно збалансований розвиток населених пунктів.

Сучасна містобудівна ситуація в Україні носить складний характер. У міському середовищі, особливо в центральних районах міст, зростання житлового фонду здійснюється, переважно, шляхом ущільнення існуючої забудови. Внаслідок цього структура забудови змінюється, порушується нормативне забезпечення населення установами громадського обслуговування, особливо закладами освіти. Це безпосередньо стосується позашкільних навчальних закладів (дитячо-юнацьких клубів; музичних, художніх та спортивних шкіл; будинків, палаців, центрів та станцій з еколого-натуралістичної, науково-технічної, художньо-естетичної творчості та ін.), кількість яких постійно скорочується, що негативно впливає на якість освіти підростаючого покоління та підготовку молоді до подальшої трудової діяльності. Все це потребує пошуку нових підходів та методів побудови мережі закладів позашкільної освіти, удосконалення їх функціонально-просторової організації в умовах незбалансованої структури міського середовища.

Гостро стоїть питання удосконалення мережі закладів позашкільної освіти у сільській місцевості, де через нестійку демографічну ситуацію та складні соціально-економічні умови забезпечення дітей якісною освітою значно ускладнено. Розпочате реформування місцевого самоврядування, створення об'єднаних територіальних громад обумовлює пошуки ефективних напрямків організації доступної мережі позашкільних навчальних закладів.

Своєчасність та актуальність дослідження підтверджується національними програмами: «Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»))» (1993 р.) та «Національна доктрина розвитку освіти» (2002 р.), які регламентують напрями державної політики у сфері позашкільної діяльності; «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013 р.) та «Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» (2015 р.), де одним з ключових питань є збільшення відсотка охоплення дітей позашкільною освітою.

Науково-методичною базою для проведення даного дослідження стали фундаментальні праці з комплексного розвитку територій та населених пунктів українських вчених: Ю. М. Білоконя, В. М. Вадімова, І. В. Древаль, М. М. Дьоміна, В. Ф. Макухіна, Т. Ф. Панченко, В. О. Тімохіна; наукові дослідження з питань організації мережі закладів освіти та рекреації для дітей Г. Л. Ковальської, Н. Я. Крижанівської; архітектурно-типологічні дослідження системи громадського обслуговування В. І. Єжова, Л. М. Ковальського, В. В. Куцевича, В. П. Мироненка, В. І. Проскурякова, В. В. Товбича, О. С. Слепцова, П. А. Солобая, В. І. Соченка, В. П. Уреньова, а також зарубіжні дослідження архітектурно-містобудівних проблем організації закладів освіти: Acar H., Dudek M., Nair P., Rigolon A., Wagner C. та ін.

Міждисциплінарний характер теми дисертаційного дослідження обумовив використання, в якості теоретичної бази, фундаментальних наукових праць з педагогічних та санітарно-гігієнічних проблем організації позашкільної освіти: О. В. Биковської, В. М. Мадзігона, В. М. Махнюк та ін.

Аналіз наукових досліджень з питань проектування та будівництва освітніх закладів свідчить, що детально проблеми організації мережі позашкільних закладів освіти, а саме спортивних, музичних та художніх шкіл, клубів, будинків, палаців творчості тощо, в структурі населених пунктів не розглядались. До найбільш актуальних питань можна віднести створення концептуальних засад удосконалення мережі закладів позашкільної освіти, їх класифікації, архітектурно-містобудівні принципи їх територіального розвитку; визначення радіусів доступності; побудови планувальних моделей та нормування забудови територій навчальних закладів.

Наукова гіпотеза даного дослідження полягає у тому, що в сучасних умовах розвитку суспільства, підвищення вимог до якості освіти та інтеграції України до європейського освітньо-інформаційного середовища, мережу позашкільних навчальних закладів необхідно розглядати в комплексі з іншими об'єктами освіти у містах та сільських поселеннях, як цілісну, гнучку містобудівну систему навчально-виховних об'єднань, де навчально-матеріальна база позашкільної освіти комплексно інтегрована в дошкільні, загальноосвітні, професійні та інші заклади освіти, а також об'єкти громадського обслуговування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження базується на чинних законодавчих та нормативно-правових актах у галузі архітектурно-містобудівної діяльності, серед яких Закони України: «Про основи містобудування» (1992 р.), «Про регулювання містобудівної діяльності» (2011 р.); низка Законів України у галузі освіти: «Про освіту» (2017 р.), «Про позашкільну освіту» (2000 р.). Враховувалися також положення «Національної доктрини розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013 р.), «Концепція позашкільної освіти та виховання» (1996 р.) та інші державні національні освітні програми та положення про заклади освіти. Дисертаційна робота відповідає міжнародному документу, прийнятому ЮНЕСКО: проекту «Освіта для всіх» (1990 р.), а також розроблена в межах «Регіональної цільової соціальної програми «Освіта» Дніпропетровщини на 2013-2018 роки» (2012 р.).

Дисертація спрямована на коригування чинних і створення нових нормативно-методичних документів в галузі містобудівної діяльності. Робота виконувалась у межах загальних напрямків досліджень кафедри архітектурного проектування і дизайну ДВНЗ «ПДАБА»: «Розробка архітектурно-містобудівних методів екологізації населених місць, будівель та споруд в умовах постіндустріального Придніпров'я», (номер реєстрації 0116U006044) та з метою розробки пропозицій щодо організації мережі закладів позашкільної освіти у м. Дніпро та Дніпропетровській області (№ 38-13-172).

Мета і завдання дослідження – розробити наукові засади функціонально-планувальної організації мережі закладів позашкільної освіти та практичні рекомендації щодо її містобудівного проектування.

Відповідно до визначеної мети були поставлені наступні **завдання**:

- проаналізувати наукові праці, систематизувати вітчизняну та світову практику формування мережі позашкільних навчальних закладів, як невід'ємного компонента системи освіти, виявити проблемні питання, які потребують додаткових досліджень;
- встановити методи дослідження, визначити фактори, які впливають на організацію мережі закладів позашкільної освіти;
- розробити архітектурно-містобудівну класифікацію закладів позашкільної освіти для міського середовища та сільської місцевості, визначити структуру та методику розрахунку мережі закладів позашкільної освіти;
- розробити наукові засади - основні принципи та планувальні моделі формування мережі закладів позашкільної освіти на різних рівнях містобудівної діяльності;
- визначити нормативні радіуси обслуговування та розрахункові показники для формування мережі позашкільних закладів у містах та сільській місцевості;
- надати рекомендації щодо функціонально-планувальної структури та нормативного регламентування територій позашкільних закладів освіти;
- за результатами проведених досліджень розробити пропозиції щодо удосконалення мережі закладів позашкільної освіти на прикладі Дніпропетровської області.

Об'єкт дослідження – мережа закладів позашкільної освіти.

Предмет дослідження – функціонально-планувальна організація мережі закладів позашкільної освіти (на прикладі Дніпропетровської області).

Методи дослідження. Методологічний апарат дослідження базується на теоретичних методах історичного, літературного, статистичного, кількісного аналізу та на методі класифікації; емпіричних методах порівняльного аналізу; спеціальних методах наукового пізнання: моделювання та експериментального проектування; на системному підході до розв'язання поставлених завдань. З використанням системного підходу розроблено планувальні моделі організації мережі закладів позашкільної освіти, встановлено взаємозв'язок між архітектурно-планувальною та територіальною організацією елементів закладу. Застосування комплексного підходу скеровано на окремі заклади позашкільної освіти, як складні багатофункціональні утворення, на організацію яких впливає значна кількість факторів.

Зазначений методологічний апарат дозволяє розглянути мережу освітніх закладів, що досліджуються, як ієрархічно підпорядковану систему позашкільних навчальних установ (окремо збудованих, інтегрованих або зблокованих в навчальні об'єднання) в умовах їх взаємодії з елементами містобудівної системи.

Наукова новизна одержаних результатів. Вперше:

- науково обґрунтовано новий містобудівний об'єкт - «мережа закладів позашкільної освіти» (спортивних, музичних та художніх шкіл, клубів, будинків, палаців творчості тощо) як складовий елемент всієї освітньої галузі та підсистема цілісної містобудівної системи;

- розроблено класифікацію закладів позашкільної освіти для міського середовища (квартал, мікрорайон, район, місто) та населених пунктів сільської місцевості (мале селище, велике селище, селище міського типу);

- сформульовано основні принципи організації мережі закладів позашкільної освіти: доступність, кооперування ділянок забудови, інноваційність форм, структурна інтеграція, адаптивна трансформація, екологічність навчального середовища; розроблено планувальні моделі мережі закладів позашкільної освіти для різних рівнів містобудівної організації населених пунктів;

Удосконалено:

- методика розрахунку радіусів доступності закладів позашкільної освіти з урахуванням щільності населення житлових утворень, відсотка охоплення дітей позашкільною освітою та фізичних можливостей учнів різних вікових груп;

- рекомендації щодо формування функціонально-планувальної структури та нормативного регламентування параметрів територій позашкільних закладів освіти;

Отримали подальший розвиток:

- дослідження щодо екологізації навчального простору освітніх установ та формування закладів позашкільної освіти в умовах складних екологічних ситуацій;

- дослідження у напрямку удосконалення навчального середовища для дітей з особливими освітніми потребами.

Практичне значення одержаних результатів. Основні теоретичні положення, результати та висновки дисертаційного дослідження можуть бути використані у подальших наукових роботах, а також при коригуванні наявних та створенні нових нормативних положень стосовно містобудівної діяльності. Висновки і результати дослідження можуть бути використані в педагогічній роботі під час підготовки лекційних курсів і практичних занять для студентів архітектурних та містобудівних спеціальностей.

За матеріалами дослідження надані пропозиції до проекту державних будівельних норм «Планування і забудова територій» стосовно вдосконалення радіусів доступності позашкільних навчальних закладів різних типів.

Результати дослідження також впроваджені у навчально-методичну діяльність, а саме: розроблені методичні рекомендації до виконання курсового проекту «Позашкільний навчальний заклад» для студентів 3 курсу денної форми навчання, керівництво курсовими та дипломними роботами студентів Придніпровської державної академії будівництва та архітектури.

Особистий внесок здобувача. Основні положення та результати дослідження отримані автором особисто, що засвідчується 9 одноосібними публікаціями та 7 публікаціями у співавторстві. В опублікованих у співавторстві статтях автору належить аналіз наявного досвіду проектування та будівництва позашкільних установ Дніпропетровської області [8, 17], пропозиції щодо удосконалення функціонально-планувальних рішень ділянок позашкільних закладів [19], узагальнення світового досвіду організації фізкультурно-спортивних позашкільних закладів [18], дослідження проблем архітектурно-ландшафтного благоустрою

альтернативних майданчиків [6], аналіз передумов формування нових об'єктів громадського обслуговування [7, 9].

Апробація результатів дослідження. Про висновки і результати роботи доповідалось на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Science and technology: perspectives of the XXI century» (Дніпропетровськ, 2014 р.); Міжнародній міжвузівській науково-практичній конференції молодих вчених «Science and technology: perspectives of the XXI century» (Дніпро, 2017 р.); Всеукраїнській конференції молодих вчених, аспірантів та студентів Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка (Полтава, 2015 р.); 75-й науково-практичній конференції вчених, аспірантів і студентів (Київ, 2014 р.); Міжвузівській науково-практичній конференції молодих вчених «Наука і техніка: перспективи XXI століття» (Дніпропетровськ, 2015 р.); Науково-практичній конференції «Теорія та практика формування позашкільних навчальних закладів допрофесійної архітектурно-художньої освіти» (Київ, 2017 р.).

Публікації. Основні наукові положення дисертаційної роботи були опубліковані у 19 друкованих працях. До їх числа входять: 9 статей у наукових фахових виданнях, включених до переліку ВАК України; 1 – у зарубіжному збірнику; 1 - у фаховому наукометричному збірнику; 3 тези наукових доповідей; 5 статей, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається із розширеної анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків, що включають акти впровадження результатів дослідження. Текстова частина дисертації налічує 144 сторінки, графічна частина наукової роботи складає 42 ілюстрації. Список використаних джерел включає 194 найменування, додатки – 22 сторінки, з яких акти впровадження - 7 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** надана загальна характеристика дисертації: викладено актуальність роботи, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, задачі, методи, об'єкт та предмет дослідження; сформульовано наукову новизну, практичне значення одержаних результатів та їх впровадження.

У першому розділі **«Сучасний стан теорії та практики формування мережі закладів позашкільної освіти»** встановлено, що на всіх етапах розвитку мережа закладів позашкільної освіти була тісно пов'язана з житловим середовищем, навчальними закладами, об'єктами культури, спорту та іншими установами сфери обслуговування та містобудування. Існують фундаментальні дослідження з проблем архітектури закладів освіти: Єжова В. І., Ковальського Л. М., Куцевича В. В., Солобая П. А., Слепцова О. С. Містобудівні аспекти формування мережі закладів позашкільної освіти частково аналізувались в докторській роботі Крижанівської Н. Я. «Методологические основы градостроительного проектирования рекреационной среды для детей», в якій дитячі парки, сквери, прибудинкові майданчики розглянуто як доповнення до різних фізкультурно-

спортивних та культурно-освітніх позаурочних занять. В докторському дослідженні Ковальської Г. Л. «Містобудівні основи розвитку мережі дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів» розглянуто науково-методичні засади та розроблено планувальні прийоми містобудівного розвитку мережі дошкільних закладів і загальноосвітніх шкіл в структурі територіальних освітніх округів. В роботі позашкільні заклади відмічались як складові елементи цілісної системи об'єктів освіти в структурі соціальної сфери житлових утворень, але конкретних досліджень розвитку мережі позашкільних закладів не проводилось. Окремі аспекти з даної проблеми розглядались також в кандидатських дослідженнях: Поліщука В. П. «Архитектура центров трудового обучения и трудового творчества», Жебрівської Т. Л. «Формирование домов творчества, досуга и спорта учащейся молодежи», Мазур Т. М. «Формирование системы объектов профориентации в условиях реконструкции крупного города (на прим. г. Львова)» та інших роботах, які враховані в даному дослідженні. Важливим нормативним документом, виконаним за авторською участю Куцевича В. В., де представлено комплексний склад об'єктів громадського обслуговування (у тому числі і освітніх закладів), є проект ДБН «Планування і забудова територій» (2017 р.), у якому надано перелік об'єктів позашкільної освіти, що закладено автором даного дослідження в основу формування мережі закладів позашкільної освіти з включенням понад 15 нових додаткових об'єктів. Зазначені наукові праці створюють науково-методичну базу для даного дослідження і дають можливість розглядати систему позашкільної освіти в комплексі з іншими об'єктами соціальної сфери.

Проблема територіального розвитку позашкільних закладів в дисертації розглянута в контексті еволюції архітектурно-містобудівних рішень населених пунктів. Поява перших форм позашкільної освіти на території України датується 30-ми рр. XVIII ст., а їх подальший розвиток пов'язаний з розширенням архітектурно-містобудівної практики та просвітницької діяльності громадських організацій і товариств. У кінці XIX ст. на території Катеринославщини зародились перші осередки позашкільних закладів, було відкрито 16 філій товариства «Просвіта»: школи хору, музичні гуртки і гуртки рукоділля тощо. Подібні заклади виникали в інших населених пунктах України. Роком народження мережі позашкільної освіти в Україні, як окремої освітньої ланки, вважається 1918 рік, коли була прийнята доктрина боротьби з безграмотністю, за якою інтенсивно створювались нові освітні заклади: школи, бурси, училища, вечірні школи тощо. В подальшому мережа закладів освіти систематизувалась та була структурована за чисельністю відвідувачів, типами і профілями закладів, характером дозвілля тощо. Однак при цьому не враховувались містобудівні особливості та національні освітні традиції різних регіонів і населених пунктів країни.

У процесі дисертаційного дослідження встановлено, що за роки незалежності в Україні в умовах нестабільної економіки призупинився розвиток мережі позашкільних навчальних закладів. Динаміка процесу розвитку мережі має регресивний характер, оскільки загальна кількість закладів позашкільної освіти за останні роки істотно зменшилась (з 1554 закладів у 2013 р. до 1376 у 2016 р.), а самі заклади розміщуються, переважно, не в спеціалізованих будівлях, а у пристосованих

приміщеннях, що не відповідає реальним потребам (25,1% закладів не мають власних приміщень, 36% приміщень, де функціонують позашкільні навчальні заклади, потребують капітального ремонту, 34,6% позашкільних установ не мають каналізації). У Дніпропетровській області на 2016 р. нараховується 118 позашкільних навчальних закладів (111 у містах області, 7 в сільській місцевості). Незважаючи на наведені показники, попит на позашкільну освіту зростає: формуються нові типи недержавних позашкільних освітніх установ на принципах блокування та кооперування матеріальної бази, інтеграції позашкільної освіти в загальну систему обслуговування. В цих умовах виникає необхідність створення нової містобудівної концепції формування мережі закладів позашкільної освіти та прогнозування напрямків її перспективно-територіального розвитку з урахуванням прогресивного вітчизняного та світового досвіду.

У розвинутих країнах світу позашкільна освіта позначається терміном «out-of-school education» («освіта поза школою» або «неформальна освіта») і є частиною концепції безперервної освіти «life long education» («освіта впродовж життя»), яка передбачає процес зростання освітнього потенціалу особистості протягом усього життя на основі використання системи державних і громадських інститутів відповідно до потреб особистості та суспільства. Мережі закладів позашкільної освіти сформовані на основі «концепції піклування» або «концепції розвитку».

«Концепція розвитку» передбачає широке державне охоплення населення системою позашкільної освіти і базується на створенні мережі позашкільних навчальних закладів, переважно, державної форми власності. Відповідно до «концепції розвитку» побудовані національні моделі позашкільних освітніх систем в Німеччині, Іспанії, Польщі, Чехії, Франції, країнах Скандинавії та низці країн Азії. Цікавим є приклад Японії, де приміщення закладів позашкільної освіти інтегровані в шкільну освітню систему, що дає можливість використовувати матеріальну базу шкіл для позаурочних занять. Впровадження методів неформальної освіти та просторових моделей, побудованих на «концепції розвитку», передбачає ряд матеріальних, концептуальних та нормативних труднощів, але формує більш збалансовану рівнодоступну мережу позашкільних установ.

«Концепція піклування» передбачає орієнтацію державної системи позашкільної освіти лише на роботу з дітьми з особливими потребами (в країнах Західної Європи це 5-10% від загального числа молоді). Позашкільна освіта дітей, які не потрапляють в цю категорію, надана їх батькам. В такому випадку приватний сектор послуг позашкільної освіти розширюється у відповідь на попит. В США, Канаді, Нідерландах, Великобританії національні моделі позашкільної освіти ґрунтуються саме на «концепції піклування». Для України впровадження цієї концепції передбачає необхідність формування громадських центрів для роботи з дітьми з особливими потребами, у які можуть бути перепрофільовані державні позашкільні установи. При застосуванні «концепції піклування» необхідно сформувати відповідну нормативну базу для контролю і регулювання роботи мережі позашкільних навчальних закладів приватного типу: визначити низку вимог до закладів, запровадити державні програми підтримки некомерційних установ позашкільної освіти і соціальних ініціатив.

Встановлено, що світова практика формування освітньої мережі розвивається в напрямку нового бачення навчального середовища: створення більш гнучкої організації та ефективного використання навчальних просторів у поєднанні з новими педагогічними програмами; використання земельних ресурсів при формуванні навчальних зон за рахунок створення інтегрованих галузевих навчально-наукових, виробничих центрів та альтернативних майданчиків; кооперація матеріальної бази споріднених навчальних закладів у спільному користуванні. Головною тезою закордонної системи освіти постає доступність процесу навчання для всіх груп учнів, незалежно від їх здібностей.

У процесі дослідження встановлено, що мережа закладів позашкільної освіти, як об'єкт містобудівного проектування, комплексно досліджується автором вперше. Вивчення та систематизація наукових досліджень, аналіз історичного досвіду становлення мережі закладів позашкільної освіти України, узагальнення вітчизняної та світової практики проектування та будівництва позашкільних закладів дозволили встановити необхідність створення загальнонаціональної концепції перспективного розвитку мережі позашкільних навчальних закладів.

У другому розділі **«Методи дослідження проблеми розвитку мережі закладів позашкільної освіти»** аналіз наукових праць дозволив виявити відсутність однозначного визначення терміну «мережа закладів позашкільної освіти». Автором даної роботи запропоноване наступне формулювання терміну: «мережа позашкільних закладів освіти являє собою просторову організацію функціонально та планувально пов'язаних будівель, споруд, ділянок, рекреаційних просторів для дітей та молоді, що комплексно взаємодіють між собою та середовищем суспільної життєдіяльності в структурі цілісної містобудівної системи».

Системний підхід в дослідженні передбачає зв'язок позашкільних закладів освіти зі всією міською забудовою, з промисловими підприємствами та науково-дослідними організаціями, з мережею установ громадського обслуговування та, найголовніше, з іншими навчальними закладами. Були визначені основні системні властивості мережі позашкільних навчальних закладів: структурованість (просторово-функціональні зв'язки між елементами системи); цілісність (багаторівнева ієрархічно підпорядкована структура); ієрархічність (кожен елемент системи розглядається як підсистема); взаємозв'язок структури та середовища (прояв властивостей системи при взаємодії з середовищем); синергічність (зв'язок з іншими освітніми елементами системи з метою збільшення ефективності навчально-виховного процесу).

В дослідженні був застосований комплексний підхід, як дослідницький метод, що дозволив розглянути позашкільну освіту в єдності її соціально-економічної, педагогічної та функціонально-планувальної проблематики. Так, базуючись на комплексному підході, і мережа позашкільних навчальних закладів, і окремих заклад позашкільної освіти можуть розглядатися як складні багатофункціональні комплекси, на організацію яких впливає значна кількість факторів.

На основі методу кількісного аналізу стану системи освіти проводилося дослідження соціально-педагогічних чинників в формуванні мережі позашкільних

навчальних закладів, яке показало, що сучасні педагогічні концепції передбачають широкий розподіл навчальних закладів за економічними та соціальними умовами. Спираючись на нові педагогічні нормативні документи: «Положення про освітній округ» (2010 р.), «Концепція профільного навчання у старшій школі» (2013 р.), «Концепція розвитку освіти України на період 2015-2025 рр.» (2014 р.), встановлено, що позашкільна освіта реформується в напрямку удосконалення навчально-матеріальної бази, взаємодії між собою різних типів навчальних закладів та інтеграції галузі позашкільного навчання в загальну систему об'єктів соціальної сфери. В роботі встановлено, що нові педагогічні вимоги до закладів позашкільної освіти не лише диктують структурні зміни у навчально-виховному процесі, а й потребують розширення та удосконалення існуючої мережі навчальних закладів, формування нової концептуальної моделі системи позашкільної освіти.

Вагомими факторами розвитку закладів позашкільної освіти є демографія населення, природно-кліматичні умови, екологічний стан навколишнього середовища та містобудівні чинники. Згідно з даними МОН України, станом на 2016 р., відсоток охоплення дітей шкільного віку позашкільним вихованням становить: Київська обл. – 43,5% (м. Київ – 39,2%), Харківська обл. – 58,6 %, Дніпропетровська обл. - 35%. Однак ДБН 360-92** «Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень» передбачає охоплення лише 15,3% школярів закладами позашкільного виховання. У Дніпропетровській обл. проблема організації мережі позашкільних установ також ускладнюється незадовільним екологічним станом території через загальну промислову орієнтацію регіону та значне зростання щільності забудови, що загострює містобудівну ситуацію і потребує ефективного використання земельних ресурсів.

Спираючись на метод класифікації, в дослідженні розроблено класифікацію позашкільних навчальних установ у міському середовищі за рівнями містобудівної організації (багатоквартирний будинок або квартал, мікрорайон, район, місто) та сільській місцевості згідно рівня розвитку системи громадського обслуговування населеного пункту (село без школи, село зі школою, районний центр) (рис. 1).

I рівень: прибудинковий заклад позашкільної освіти (гуртки, клуби за інтересами, курси іноземної мови та ін.). В міському середовищі: формуються на рівні багатоквартирного будинку або житлового кварталу за типом прибудинкових клубних кімнат для гурткової роботи чисельністю 15-25 учнів віком 6-9 років. У сільській місцевості створюється на рівні малого селища на базі сільського клубу, чисельність учнів закладу залежить від чисельності дітей шкільного віку населеного пункту та територіально близьких населених пунктів, позашкільна діяльність в яких будується на базі даного позашкільного закладу.

II рівень: заклад позашкільної освіти, зблокований чи інтегрований у шкільну будівлю (секції, гуртки, клуби за інтересами, групи подовженого дня, репетиторський центр, підготовче відділення до ЗНО та ін.). В міському середовищі організовується на рівні мікрорайону або групи житлових кварталів, чисельність закладу складає 60-80 учнів віком 6-14 років. В сільській місцевості заклади формуються на рівні великого селища, чисельність учнів у закладі залежить від кількості школярів.

III рівень: районний заклад позашкільної освіти (дитячо-юнацькі спортивні, художні та музичні школи, будинки художньої і технічної творчості, станції юних натуралістів, туристів, екологів, дитячі лабораторії, центри інноваційних технологій та ін.). В міському середовищі організовується на рівні житлового району міста, в сільській місцевості – на рівні адміністративного району області. Заклад характеризується профілем діяльності та спрямовується на роботу з учнями 10-16 років у кількості 200-300 учнів.

IV рівень: міський заклад позашкільної освіти (комплексні: палаци дітей та юнацтва, малі академії мистецтв, наук, центри молодіжних організацій; монопрофільні: спортивні дитячо-юнацькі школи олімпійського резерву, зооферми та центри зоотерапії, дитячі флотилії, залізничі та ін.). Заклад передбачається тільки в міському середовищі, розраховується на 500-1200 учнів віком 12-18 років.

У містах, як свідчить аналіз, проведення принципу мікрорайонування з формуванням необхідної мережі закладів обслуговування, у тому числі позашкільних навчальних закладів, з дотриманням розрахункових показників та нормативних радіусів, можливе переважно при забудові вільних територій. У зв'язку з тим, що у межах міст вільні території фактично відсутні, формування і розвиток житлового середовища проводиться за рахунок ущільнення забудови в межах мікрорайонів. Це принципово змінює підхід до організації мережі закладів позашкільної освіти, що потребує блокування та кооперування позашкільних закладів з іншими освітніми установами, а також більш глибокої інтеграції в усю систему громадського обслуговування. У сільських поселеннях, згідно з концепцією реформування місцевого самоврядування в Україні, позашкільні навчальні заклади мають розміщуватися на територіях об'єднаних громад.

Слід зазначити, що чинні нормативні документи (ДБН 360-92** та ДСанПін 5.5.2.008-01) в даний час не встановлюють диференційовані показники формування мережі позашкільних закладів для дітей різного віку. Не пов'язано також розміщення позашкільних закладів з містобудівними умовами та планувальною структурою житлових утворень. В роботі запропонована гіпотетична модель розвитку мережі закладів позашкільної освіти, яка базується на системному підході, що забезпечує доступність освіти та визначає методологічні засади та механізми удосконалення позашкільної мережі. Модель враховує сучасні соціально-педагогічні вимоги: неперервність, гнучкість, варіативність освіти, які дають можливість ефективно коригувати структуру мережі позашкільних закладів відповідно до соціально-економічних та містобудівних умов.

У роботі надано рекомендації щодо номенклатури закладів позашкільної освіти, які формують відповідну мережу. Це нормативно визначені об'єкти (палац (будинки) школярів, станція юних натуралістів, туристів, дитячо-юнацька спортивна школа, художня, музична, хореографічна школи, позашкільні табори - за ДБН 360-92**) та запропоновані автором (центри, клуби військово-патріотичного виховання, курси іноземної мови, підготовчі відділення до школи та іспитів ЗНО, репетиторські центри, лабораторії «експериментаріуми», центри раннього розвитку дитини, зоотерапії, інноваційних технологій, дозвілля, зооферми, дитячі альтернативні майданчики, центри молодіжних організацій по типу «скаутів» тощо). В

дослідженні встановлено параметри закладів позашкільної освіти згідно розробленої рівневої класифікації: чисельність та одночасна місткість закладів, пропускна здатність будівель позашкільних установ.

У третьому розділі **«Наукові засади функціонально-планувальної організації мережі закладів позашкільної освіти»** вирішується одне з найважливіших методологічних завдань дослідження - формування мережі закладів позашкільної освіти як ієрархічної структури, що повинна функціонувати на рівнях багатоквартирного будинку, кварталу, мікрорайону, житлового району, міста та територіальної громади для сільської місцевості і доповнювати єдину територіальну систему безперервної освіти України. Для реалізації нової містобудівної концепції з урахуванням обмежених територій під забудову пропонуються наступні містобудівні принципи удосконалення мережі позашкільних навчальних закладів: «принцип доступності» - потребує встановлення нових радіусів обслуговування; «принцип кооперування ділянок забудови» з метою спільного використання позашкільними закладами матеріально-технічного фонду установ зі схожою функцією; «принцип інноваційності форм» поєднує традиційне позашкільне навчання з новими формами позашкільної діяльності; «принцип структурної інтеграції» функції позашкільного виховання на рівні містобудівної структури населеного пункту та архітектурно-планувальної структури будівлі; «принцип адаптивної трансформації» мережі закладів позашкільної освіти за низкою чинників; «принцип екологічності навчального середовища».

Серед зазначених положень, що безпосередньо впливають на удосконалення мережі закладів позашкільної освіти, одним з найвагоміших принципів є доступність позашкільного закладу відносно місць проживання населення та об'єктів громадського обслуговування. Нормативними документами (ДБН 360-92** «Містобудування. Планування і забудова міських та сільських поселень» та ДБН Б.2.4-1-94 «Планування та забудова сільських поселень») радіуси доступності до позашкільних навчальних закладів нормуються частково та узагальнено, показники встановлено усереднено та без урахування функціонально-планувальних особливостей житлового району при формуванні мережі навчальних закладів, також не враховується ієрархічний рівень розташування позашкільного навчального закладу в структурі населеного пункту, його місткість та відсоток охоплення населення.

У роботі сформовано пропозиції щодо нормативного регулювання показників радіусів пішохідної та транспортної доступності до об'єктів позашкільної діяльності. Основним критерієм визначення радіусів обслуговування установ позашкільної освіти є мобільність тієї вікової групи учнів, на роботу з якою орієнтовано заклад. Згідно із запропонованою класифікацією, були визначені швидкості руху дітей розрахункових вікових груп. Грунтуючись на отримані дані, за формулою рівномірного руху розраховано рекомендовані радіуси обслуговування закладів позашкільної освіти:

- прибудинковий заклад позашкільної освіти (І рівень): в міському середовищі радіус складає 400 м при мінімальній швидкості руху дитини 6 років у 2,5 км/год та тривалості шляху в 10 хв; в сільській місцевості приймається нормативний радіус

обслуговування позашкільного навчального закладу відповідно до ДБН 360-92** – 750 - 1 500 м;

- заклад позашкільної освіти, зблокований чи інтегрований у шкільну будівлю (II рівень): для міського середовища прийнято нормативний радіус обслуговування школи згідно з ДБН 360-92** - 750 м, при середній швидкості руху дитини 6-14 років у 3 км/год та тривалості шляху в 15 хв; для сільської місцевості прийнято рекомендований мінімальний радіус обслуговування шкільних установ згідно ДСанПіН 5.5.2.008-1 «Державні санітарні правила і норми влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу» - 2 000 м або 15 хвилин транспортної доступності;

- районний заклад позашкільної освіти (III рівень): для міського середовища прийнято максимальний рекомендований радіус обслуговування позашкільного навчального закладу відповідно до ДБН 360-92** – 1 500 м, при швидкій ході дитини 10-16 років у 6 км/год та тривалості шляху в 15 хв., рекомендовано також приймати радіус транспортної доступності в 15 хв. громадським транспортом; для сільської місцевості радіус обслуговування рекомендується приймати рівним максимальному рекомендованому значенню для шкіл в ДСанПіН 5.5.2.008-1 «Державні санітарні правила і норми влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу» - 15 000 м або 30 хвилин транспортної доступності;

- міський заклад позашкільної освіти (IV рівня) повинен розміщуватись в умовах зручної транспортної доступності для будь-якого району міста, тривалість шляху до закладу повинна складати 30 хвилин громадським транспортом.

В межах дослідження розроблено планувальні моделі організації мережі закладів позашкільної освіти в міському середовищі та сільській місцевості, де всі структурні елементи мережі взаємопов'язані між собою та взаємодіють з об'єктами громадського обслуговування та рекреаційним фондом населеного пункту, формуючи єдине освітнє середовище (рис. 2).

При організації території позашкільного навчального закладу, земельну ділянку рекомендується чітко поділяти на зони. Рекомендовано виділяти такі функціональні зони (окрім зон забудови та озеленення): навчальна; фізкультурно-спортивна, науково-дослідна та художньо-мистецька (в залежності від напрямку діяльності закладу); зона відпочинку; господарська зона. Кількість функціональних зон та їх розміри визначаються при проектуванні закладів позашкільної освіти відповідно до навчальних програм, чисельності учнів, містобудівельної ситуації розміщення позашкільної установи.

Ділянкою прибудинкового закладу позашкільної освіти (I рівень) виступає облаштована прибудинкова територія. Загальну площу ділянки рекомендується приймати у 0,038-0,065 га (з розрахунку 26 м² на 1 учня при чисельності закладу в 15-25 учнів). Передбачається 1 установа на 1 200 мешканців при середній щільності населення в 240-260 чол/га при мікрорайонній забудові та 0,5 установи на квартал при квартальній забудові з щільністю населення 30-70 чол/га. Ділянкою закладу позашкільної освіти, зблокованого чи інтегрованого у шкільну будівлю (II рівень), є шкільна територія з профільними шкільними майданчиками для різних напрямів

гурткової роботи. Рекомендована площа ділянки позашкільного навчального закладу складає від 0,027 до 0,385 га (16-25,2 м² на 1 учня з чисельністю закладу в 60-80 учнів) та залежить від щільності забудови та умов шкільної ділянки. Районні заклади позашкільної освіти (III рівня) мають показники площ території у 0,5 - 1,5 га (25-50 м² на 1 учня за чисельністю учнів у 200-300 чол.) в залежності від щільності забудови. Для міських закладів позашкільної освіти (IV рівня) площа території повинна становити з 1,25 до 7,2 га (від 25 до 60 м² на 1 учня).

У сільській місцевості чисельність закладу позашкільної освіти залежить від чисельності дітей шкільного віку конкретного населеного пункту та територіально близьких населених пунктів, позашкільна діяльність в яких здійснюється на базі даної позашкільної установи в силу демографічних та економічних чинників. Проблематика побудови освітньої мережі в таких умовах ускладнюється широкою територіальною розосередженістю населення. Тому запропонована автором планувальна модель організації мережі позашкільних навчальних закладів для сільської місцевості будується не на принципі поділу учнів за віковими групами (як в міському середовищі), а відповідно до рівня розвитку системи об'єктів громадського обслуговування сільських населених пунктів.

В дослідженні встановлено, що для сільської місцевості доцільним є об'єднання територіально близьких освітніх установ в територіальні освітні округи на базі об'єднаних громад, з метою розширення навчальних можливостей закладів та раціоналізації використання матеріально-технічної бази. Склад та розміри об'єднаних громад можуть змінюватись, що наділяє мережу закладів освіти в сільській місцевості певною гнучкістю. Рекомендовано такі територіальні освітні об'єднання формувати за територіальним принципом, не обмежуючись адміністративно-територіальними кордонами (рис. 3).

Проведене дослідження свідчить про те, що створення територіальних освітніх округів, як самостійно цілісних систем в рамках ланок мережі позашкільних навчальних закладів, має значні перспективи розвитку. Блокування навчальних закладів за територіальним принципом у єдиний навчальний вузол здатне значно збільшити радіус доступності до об'єктів позашкільної діяльності, показники охоплення населення та спектр послуг, що надаються, а також зменшити вимоги до ділянок блокованих позашкільних закладів.

Слід зазначити, що в умовах міських агломерацій традиційним є тяжіння населення до великих міських населених пунктів з метою задоволення потреб в соціальному обслуговуванні. Так, територія міста, прилеглого до сільського територіального освітнього округу, може бути центром його позашкільної діяльності, незважаючи на те, що територіально не буде його частиною. Це обумовлено високим рівнем розвитку міської сфери соціального обслуговування.

В дослідженні надається приклад розрахунку мережі позашкільних навчальних закладів для м. Дніпро, Дніпропетровської області, де детально розкрито алгоритм організації мережі закладів позашкільної освіти в житловому районі міста, в залежності від чисельності мешканців розрахункових житлових груп, демографічного складу населення та рівнів містобудівної організації (рис. 4).

ВИСНОВКИ

1. Проаналізовано науково-теоретичні положення, сучасну практику та статистичні дані щодо створення позашкільних навчальних закладів, згідно яких мережа об'єктів позашкільної освіти, що розміщується в житловому середовищі, суттєво впливає на містобудівні властивості забудови. Разом з тим, встановлено, що в більшості населених пунктів спостерігається поступове скорочення мережі закладів позашкільної освіти, значна кількість історично сформованих позашкільних установ використовується не за призначенням, відсутнє нормативне регламентування функціонально-планувальних параметрів ділянок позашкільних навчальних закладів. Виявлено, що нормативний відсоток охоплення дітей позашкільною освітою у 15,3 % від загальної кількості дітей шкільного віку не відповідає вимогам існуючого стану, який за даними МОН України уже сьогодні становить 41,5 % (середній показник по Україні).

2. Досліджено історичний досвід розвитку мережі об'єктів позашкільної освіти на прикладі Дніпропетровської області з XVI ст. до сучасності. Встановлено, що на всіх етапах свого розвитку позашкільне навчання було тісно пов'язане зі шкільною освітою. Проаналізовано та узагальнено зарубіжну теорію та практику організації позашкільної освіти («out-of-school-education»), що дало змогу виявити містобудівні та функціонально-планувальні особливості та прийоми формування мереж закладів позашкільної освіти, а також визначити концептуальні засади організації систем позашкільного виховання, які будуються за «концепцією розвитку» (переважно державні заклади позашкільної освіти) та «концепцією піклування» (державні заклади позашкільної освіти охоплюють 5-10% дітей, решта відвідують приватні установи), таких передових світових країн як США, Японія, Китай, Канада, країни ЄС та ін.

3. Науково обґрунтовано новий містобудівний об'єкт – «мережу закладів позашкільної освіти», як просторову організацію функціонально та планувально пов'язаних будівель, споруд, ділянок, рекреаційних просторів для дітей та молоді, що комплексно взаємодіють між собою та середовищем суспільної життєдіяльності в структурі цілісної містобудівної системи. Досліджено вплив демографічних, соціальних, педагогічних та інших факторів на містобудівні аспекти розвитку функціонально-планувальної організації мережі позашкільних навчальних закладів. Систематизовано перелік закладів позашкільної освіти, який охоплює, як нормативно визначені об'єкти (палац (будинок) школярів, станція юних натуралістів, туристів, дитячо-юнацька спортивна школа, художня, музична, хореографічна школи, позашкільні табори), так і запропоновані автором (центри, клуби військово-патріотичного виховання, курси іноземної мови, підготовчі відділення до школи та іспитів ЗНО, репетиторські центри, юнацькі лабораторії, центри раннього розвитку дитини, інноваційних технологій, молодіжних організацій тощо).

4. Розроблено рівневу класифікацію закладів позашкільної освіти, мережа яких будується ієрархічно на різних рівнях містобудівної організації населених пунктів для міського середовища (I рівень - прибудинковий заклад позашкільної

освіти на рівні багатоквартирного будинку або житлового кварталу, II рівень - заклад позашкільної освіти, інтегрований чи зблокований зі школою на рівні мікрорайону або групи житлових кварталів, III рівень – районний заклад позашкільної освіти, IV рівень – міський заклад позашкільної освіти) та сільської місцевості (I рівень – прибудинковий заклад позашкільної освіти на рівні малого селища, II рівень – заклад позашкільної освіти, інтегрований чи зблокований з сільською школою на рівні великого селища, III рівень – районний заклад позашкільної освіти на рівні селища міського типу або районного центру адміністративного району). Розроблено планувальні моделі мережі закладів позашкільної освіти в зазначених містобудівних умовах. Доведена доцільність організації мережі позашкільних навчальних закладів в структурі територіальних освітніх округів сільської місцевості в умовах адміністративно-територіальної реформи в Україні.

5. Сформульовано архітектурно-містобудівні принципи розміщення закладів мережі позашкільної освіти в структурі житлових утворень: «доступність» до закладів позашкільного виховання для різних вікових груп учнів (старшого дошкільного віку, молодшого, середнього та старшого шкільного віку); «кооперування ділянок забудови» позашкільних закладів із іншими закладами освіти з метою удосконалення функціонального зонування територій; «інноваційність форм» - поєднання традиційних форм навчання у позашкільних закладах з новими формами та методами позашкільної діяльності; «принцип адаптивної трансформації» мережі позашкільної освіти за містобудівними, демографічними, економічними та ін. чинниками; «екологічність навчального середовища» - створення інформаційно безпечного середовища, захист від шуму, застосування екологічних матеріалів та принципів енергоефективності; «структурна інтеграція» установ мережі позашкільної освіти у містобудівну структуру населеного пункту та архітектурно-планувальну структуру об'єктів культури, науки, спорту та рекреації (бібліотеки, планетарії, зоопарки, кінотеатри, театри, спортивні майданчики, рекреаційні простори загального користування тощо) задля розширення навчальних можливостей позашкільного виховання.

6. Удосконалено методика розрахунку мережі закладів позашкільної освіти для різних рівнів містобудівної організації з урахуванням щільності населення житлових утворень. Надані пропозиції щодо нормативних показників радіусів обслуговування для позашкільних установ згідно розроблених рівнів у міському середовищі: рівень I – 400 м; рівень II – 750 м; рівень III – 1 500 м або 15 хв. транспортної доступності; рівень IV передбачає транспортну доступність у 30 хв. Для сільській місцевості: рівень I – 750 - 1 500 м; рівень II – 2 000 м або 15 хв. транспортної доступності; рівень III – 15 000 м або 30 хв. транспортної доступності. Надані рекомендації щодо розміщення позашкільних навчальних закладів в житловій забудові.

7. Надано пропозиції щодо загальних площ ділянок закладів позашкільної освіти згідно з розробленою рівневою класифікацією: рівень I – 0,038-0,065 га; рівень II – 0,027-0,385 га; рівень III – 0,5-1,5 га; рівень IV – 1,25-7,2 га та запропоновано коригування на цій основі функціонального зонування ділянок

відповідно до наданих рекомендації щодо їх нормування; визначено прийоми ефективного використання навчальних зон за рахунок блокування освітньої функції позашкільних та інших навчальних установ (кооперації майданчиків з ділянками об'єктів громадського обслуговування, створення рекреаційних просторів, альтернативних майданчиків та поліфункціональних ділянок у структурі житлових утворень).

8. Передбачено напрямки подальших наукових досліджень: розробка теоретичних засад з екологізації освітнього середовища мережі позашкільних навчальних закладів промислових та урбанізованих територій; дослідження з питань організації безбар'єрного освітнього, ігрового та рекреаційного простору для дітей з особливими потребами; дослідження з питань організації мережі закладів позашкільної освіти в умовах взаємодії з об'єктами природно-рекреаційного та історико-культурного фонду.

Результати дослідження впроваджено в проектну практику удосконалення мережі закладів позашкільної освіти для Дніпропетровської області та м. Дніпро (№ 38-13-172); запропоновано нормативні показники радіусів доступності до позашкільних закладів для перспективного впровадження у нову редакцію ДБН «Планування і забудова територій». Окремі результати проведених досліджень були використані у навчальній програмі курсу на кафедрі архітектурного проектування та дизайну ДВНЗ «ПДАБА».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. **Мерилова І. О.** Історичні етапи розвитку будівель позашкільної освіти на Дніпропетровщині. Сучасні проблеми архітектури та містобудування: наук.-техн. зб. Київ, 2015. Вип. 38. С. 297-303.

2. **Мерилова І. А.** Принципы организации сети внешкольных учебных заведений. Архитектурный вестник КНУБА. Київ, 2016. Вип. 8-9. С. 32-37.

3. **Мерилова І. А.** Сравнительная характеристика системы внешкольных учреждений по регионам Украины. Архитектурный вестник КНУБА. Київ, 2015. Вип. 5. С. 38-44.

4. **Мерилова І. О.** Функціонально-планувальна організація ділянок позашкільних закладів освіти. Містобудування та територіальне планування: наук.-техн. зб. Київ, 2017. Вип. 64. С. 210-215.

5. **Merylova I. O.** Features out-of-school education establishments network as the urban planning system. Містобудування та територіальне планування: наук.-техн. зб. КНУБА. Київ, 2017. Вип. 65. С. 370-375.

6. **Мерилова І. О.,** Калюжний Є. С. Альтернативні простори для дітей як складова мережі закладів позашкільного виховання. Архитектурный вестник КНУБА. Київ, 2017. Вип. 13. С. 374-379. *(Здобувачем досліджено проблеми архітектурно-ландшафтного благоустрою альтернативних майданчиків для дітей, сформульовано висновки, розроблено графічний матеріал).*

7. Воробьев В. В., **Мерилова И. А.** Полидинамоморфический центр симбиотического экополиса. Вісник Придніпровської держ. академії буд-ва та арх.: зб. наук. пр. Дніпропетровськ, 2013. Вип. 9. С. 44-51. *(Здобувачем проаналізовано передумови формування нових об'єктів громадського обслуговування, взято участь у формуванні висновків, розроблено графічний матеріал).*

8. Ковальський Л. М., **Мерилова І. О.** Мережа закладів позашкільної освіти в структурі міської забудови (на прикладі м. Дніпропетровська). Досвід та перспективи розвитку міст України. Проблеми реконструкції в теорії та практиці містобудування: зб. наук. пр. Київ, 2014. Вип. 27. С. 170-176. *(Здобувачем проведено аналіз наявного досвіду проектування та будівництва позашкільних установ Дніпропетровської області, взято участь у формулюванні висновків).*

9. Воробьев В. В., Шило О. С., **Мерилова И. А.** Типология симбиотических экополисов. Вісник Придніпровської держ. академії буд-ва та арх.: зб. наук. пр. Дніпропетровськ, 2013. Вип. 10. С. 57-63. *(Здобувачем проаналізовано літературні джерела, систематизовано дані, взято участь у формулюванні висновків).*

Статті у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз

10. **Мерилова И. А.** Варианты развития сети внешкольного образования в Украине на основе анализа мировых концепций. Вісник Придніпровської держ. академії буд-ва та арх.: зб. наук. пр. Дніпропетровськ, 2015. Вип. 2. С. 52-63. ISSN 2312-2672 (РИНЦ).

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

11. **Merylova I. O.** Calculation of out-of-school educational institutions network and its place in residential development. SPACE&FORM: Scientific journal of Polish Academy of Sciences and West Pomeranian University of Technology. Szczecin, 2017. No 31. P. 207-216. ISSN 2391-7725, ISSN 1895-3247 (Index Copernicus Value).

Тези наукових доповідей

12. **Merylova I. O.** Architectural and planning organization of extracurricular educational establishments network applied to Dnipropetrovs'k region. Наука і техніка: перспективи XXI століття: міжнародна наук.-практ. конф. мол. вчених. Придніпровська держ. академія буд-ва та арх. Дніпропетровськ, 2014. С. 63-66.

13. **Merylova I. O.** Architectural and town-planning formation network principles of extracurricular educational establishments. Наука і техніка: перспективи XXI століття: міжнародна міжвузівська наук.-практ. конф. мол. вчених. Придніпровська держ. академія буд-ва та арх. Дніпро, 2017. С. 72-74.

14. **Merylova I. O.** Foreign experience in sphere of extracurricular educational establishment network designing. Наука і техніка: перспективи XXI століття: міжнародна міжвузівська наук.-практ. конф. мол. вчених. Придніпровська держ. академія буд-ва та арх. Дніпропетровськ, 2015. С. 39-42.

Додаткові публікації

15. **Мерилова І. О.** Дослідження особливостей формування мережі позашкільних навчальних закладів у структурі територіальних освітніх округів. Міжнародний науковий журнал ScienceRise. Харків, 2017. № 3 (32). С. 6-9.

16. **Мерилова І. О.** Мережа закладів позашкільної освіти як складова містобудівної системи. Вісник Придніпровської держ. академії буд-ва та арх.: зб. наук. пр. Дніпро, 2017. Вип. 2. С. 120-126.

17. Kovalska G. L., **Merylova I. O.** Extracurricular educational establishments formation experience in Ukraine. Вісник Придніпровської держ. академії буд-ва та арх.: зб. наук. пр. Дніпропетровськ, 2015. Вип. 10. С. 76-81. *(Здобувачем досліджено процес становлення позашкільної освіти на Дніпропетровщині, розроблено графічний матеріал, взято участь у формулюванні висновків).*

18. **Merylova I. O.**, Myronova K. G. Foreign design experience of children's sports institution in the structure of the city. Вісник Придніпровської держ. академії буд-ва та арх.: зб. наук. пр. Дніпро, 2016. Вип. 12. С. 60-65. *(Здобувачем проаналізовано світовий досвід організації фізкультурно-спортивних закладів, взято участь у розробці проектного рішення дитячої спортивної школи).*

19. Ковальський Л. М., **Мерилова І. О.**, Кравцов Д. С. Досвід та проблеми формування фізкультурно-спортивних зон навчальних закладів. Вісник Придніпровської держ. академії буд-ва та арх.: зб. наук. пр. Дніпро, 2017. Вип. 3. С. 134-141. *(Здобувачем надано пропозиції удосконалення функціонально-планувальних рішень ділянок позашкільних закладів, взято участь у формулюванні висновків).*

АНОТАЦІЯ

Мерилова І. О. Функціонально-планувальна організація мережі закладів позашкільної освіти (на прикладі Дніпропетровської області). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.04 – Містобудування та ландшафтна архітектура. – Київський національний університет будівництва і архітектури, Київ, 2018 р.

Науково обґрунтовано новий містобудівний об'єкт – «мережа закладів позашкільної освіти», як просторову організацію функціонально та планувально пов'язаних будівель, споруд, ділянок, рекреаційних просторів для дітей та молоді, що комплексно взаємодіють між собою та середовищем суспільної життєдіяльності в структурі цілісної містобудівної системи. Сформовано гіпотетичну модель розвитку мережі закладів позашкільної освіти. Запропоновано рівневу класифікацію закладів позашкільної освіти, мережа яких будується ієрархічно на різних рівнях містобудівної організації населених пунктів для міського середовища та сільської місцевості, розроблено планувальні моделі організації мережі закладів позашкільної освіти в зазначених містобудівних умовах. Сформульовано архітектурно-містобудівні принципи розміщення закладів мережі позашкільної освіти в структурі житлових утворень. Надано пропозиції щодо нормативних показників радіусів обслуговування для позашкільних установ та рекомендації щодо розміщення

позашкільних навчальних закладів у житловій забудові. Наведено пропозиції щодо загальних площ ділянок позашкільних закладів згідно з розробленою рівневою класифікацією, запропоновано коригування функціонального зонування ділянок; визначено прийоми ефективного використання навчальних зон за рахунок блокування освітньої функції позашкільних закладів з іншими навчальними закладами та об'єктами громадського обслуговування. Надано рекомендації щодо організації мережі закладів позашкільної освіти для Дніпропетровської області.

Ключові слова: мережа закладів позашкільної освіти, рівнева класифікація, радіуси доступності, ділянки позашкільних установ, планувальні моделі.

АННОТАЦІЯ

Мерилова И. А. Функционально-планировочная организация сети учреждений внешкольного образования (на примере Днепропетровской области). - На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата архитектуры по специальности 18.00.04 - Градостроительство и ландшафтная архитектура. Киевский национальный университет строительства и архитектуры - Киев, 2018 г.

Научно обоснован новый градостроительный объект - «сеть учреждений внешкольного образования», как пространственная организация функционально и планировочно связанных зданий, сооружений, участков, рекреационных пространств для детей и молодежи, комплексно взаимодействующих между собой и средой общественной жизнедеятельности в структуре целостной градостроительной системы. Сформирована гипотетическая модель развития сети учреждений внешкольного образования. Предложена уровневая классификация учреждений внешкольного образования, сеть которых строится иерархично на разных уровнях градостроительной организации населенных пунктов для городской среды и сельской местности, разработаны планировочные модели сети внешкольных учреждений в указанных градостроительных условиях. Сформулированы архитектурно-градостроительные принципы размещения учреждений внешкольного образования в структуре жилых образований. Представлены предложения касательно нормативных радиусов обслуживания для внешкольных учреждений и рекомендации по размещению внешкольных учебных заведений в жилой застройке. Приведены предложения относительно общих площадей участков учреждений внешкольного образования в соответствии с разработанной уровневой классификацией, предложены коррективы функционального зонирования участков; определены приемы эффективного использования учебных зон за счет блокирования образовательной функции внешкольных учреждений с другими учебными заведениями и объектами общественного обслуживания. Даны рекомендации касательно организации сети внешкольных учреждений для Днепропетровской области.

Ключевые слова: сеть учреждений внешкольного образования, уровневая классификация, радиусы доступности, участки внешкольных учреждений, планировочные модели.

ABSTRACT

Merylova I. O. Functional and planning organization of out-of-school educational institutions network by the example of Dnipropetrovsk region. – Manuscript.

Thesis for a Candidate of Science degree in Architecture. Speciality 18.00.04 – Urban planning and landscape architecture. – Kyiv National University of Civil Engineering and Architecture. – Kyiv, 2018.

The analysis of theoretical research and practice of creating educational institutions network in Ukraine and abroad was carried out. It has been defined that out-of-school establishments are important factors of reforming the entire system of continuing education. According to progressive domestic and foreign experience, it is advisable to improve the network of out-of-school institutions creating flexible integrated teaching and educational complexes, territorial educational districts. Since it was found out that there is no clear definition of «out-of-school educational institutions network», the following definition of the term is suggested by the author – «out-of-school educational institutions network is a spacious functional and planning arrangement of buildings, structures, sites, recreational areas for children and youth that are interrelated with each other and social environment in entire urban planning system». Such architectural and urban planning principles of the network as «accessibility», «structural integration», «innovative forms», «adaptive transformation», «cooperating sites», «eco-friendly learning environment» were determined in the research. On the basis of the principles suggested a theoretical model of the organization of out-of-school educational institutions network has been developed for a city and a rural area. According to this model, out-of-school institutions should be integrated into the structure of residential and public service buildings. In the dissertation the following site and space use planning (without development area and landscape) has been suggested: educational area, recreational area, service zone and core activities area (sport, scientific, artistic etc.). The number of functional zones and their sizes are specified by the institutions depending on their educational programs.

Recommendations concerning the features of functional structure for a building adjoining out-of-school institutions are given. Planning models, as well as design suggestions for the improvement of out-of-school educational institutions network have been developed for various types of out-of-school institutions. The ways to improve current accessibility radiuses and estimates of out-of-school educational institutions, taking into account planning properties of urban and rural areas, as well as learners' age, have been given. The author provides suggestions for out-of-school institutions layout of the above-mentioned levels in the structure of residential settlements.

The research conducted made it possible to develop a project proposal for functional and planning organization of out-of-school educational institutions network for Dnipropetrovsk region in the different town-planning situations.

Keywords: out-of-school educational institutions network, classification of out-of-school institutions, planning models, accessibility radiuses.

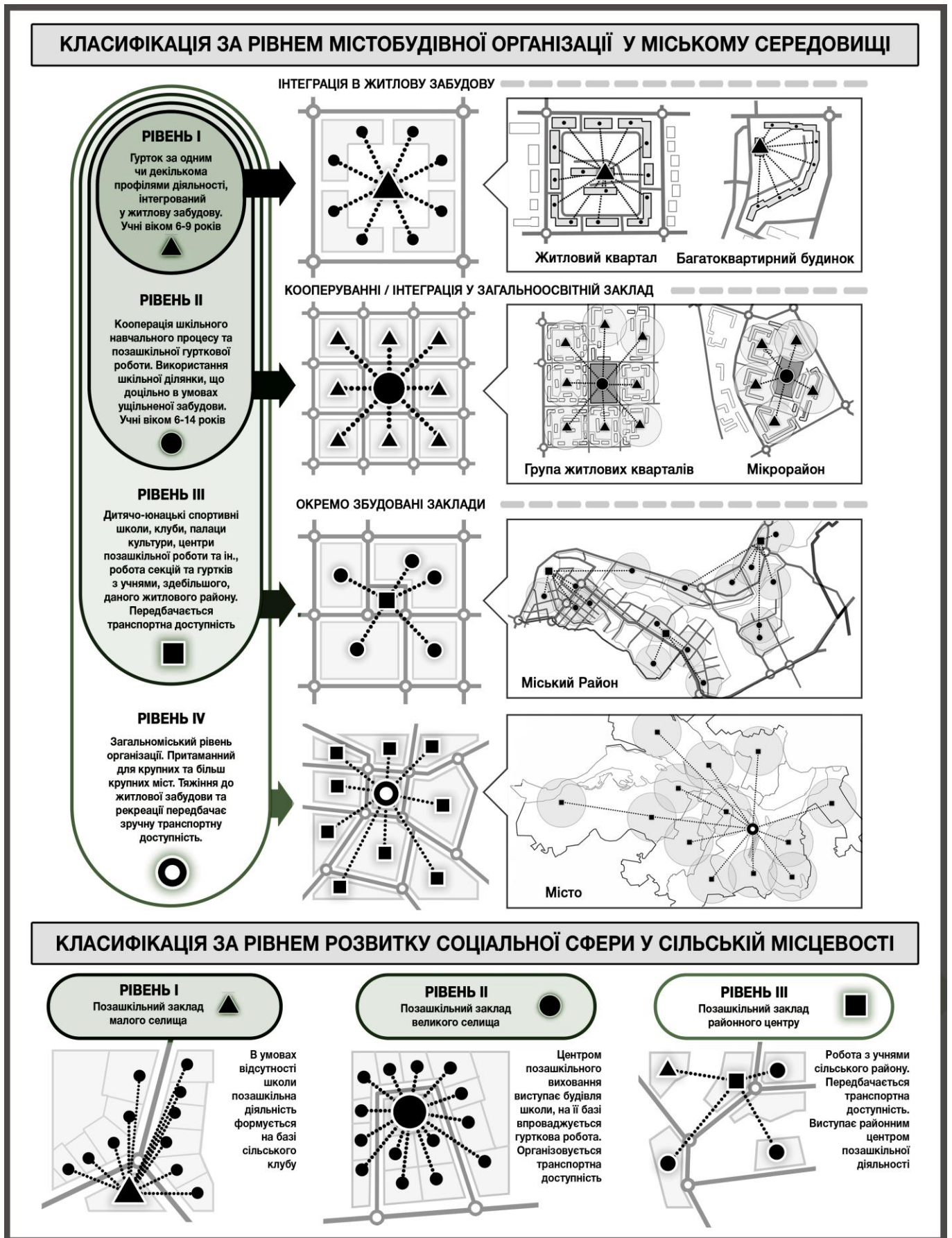
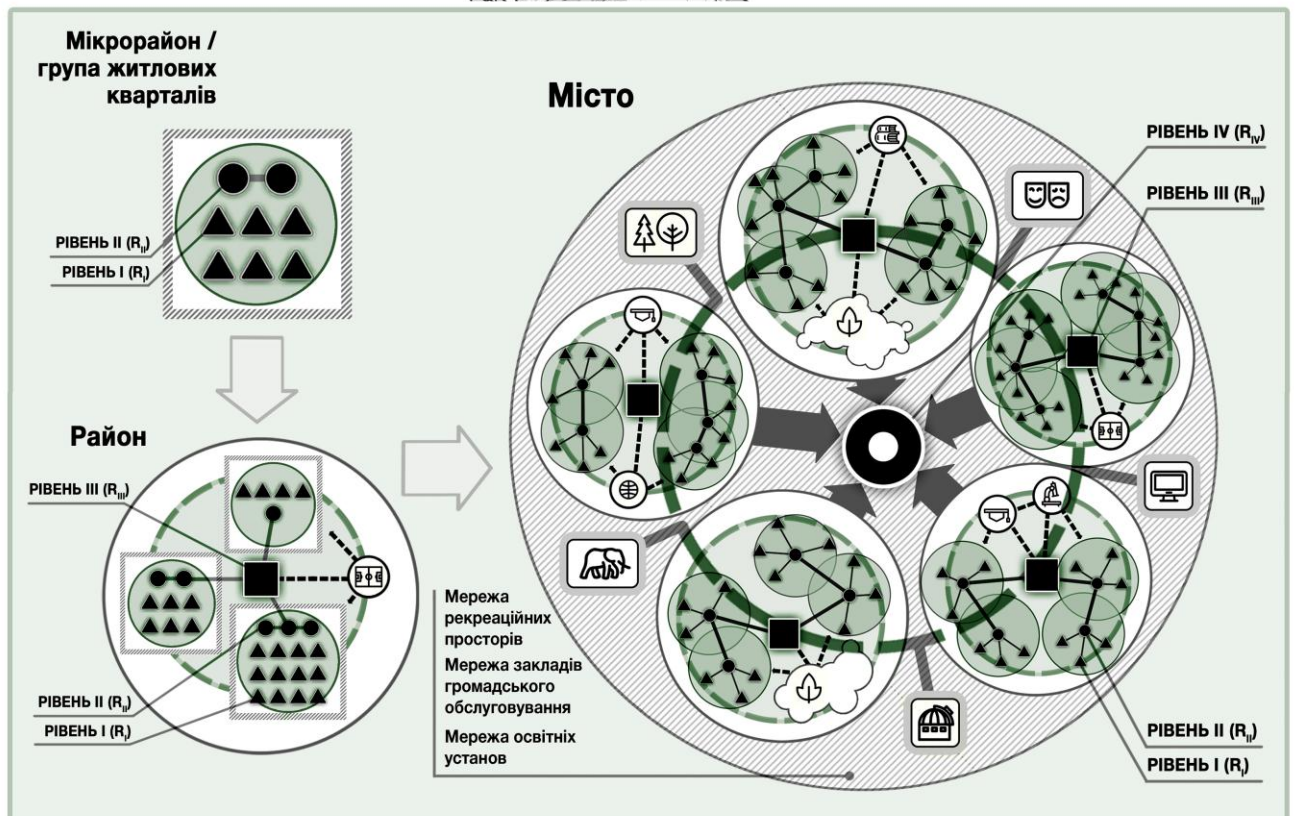

Рис. 1 Рівнева класифікація позашкільних навчальних закладів з урахуванням різних містобудівних умов

МОДЕЛЬ МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

МОДЕЛЬ МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

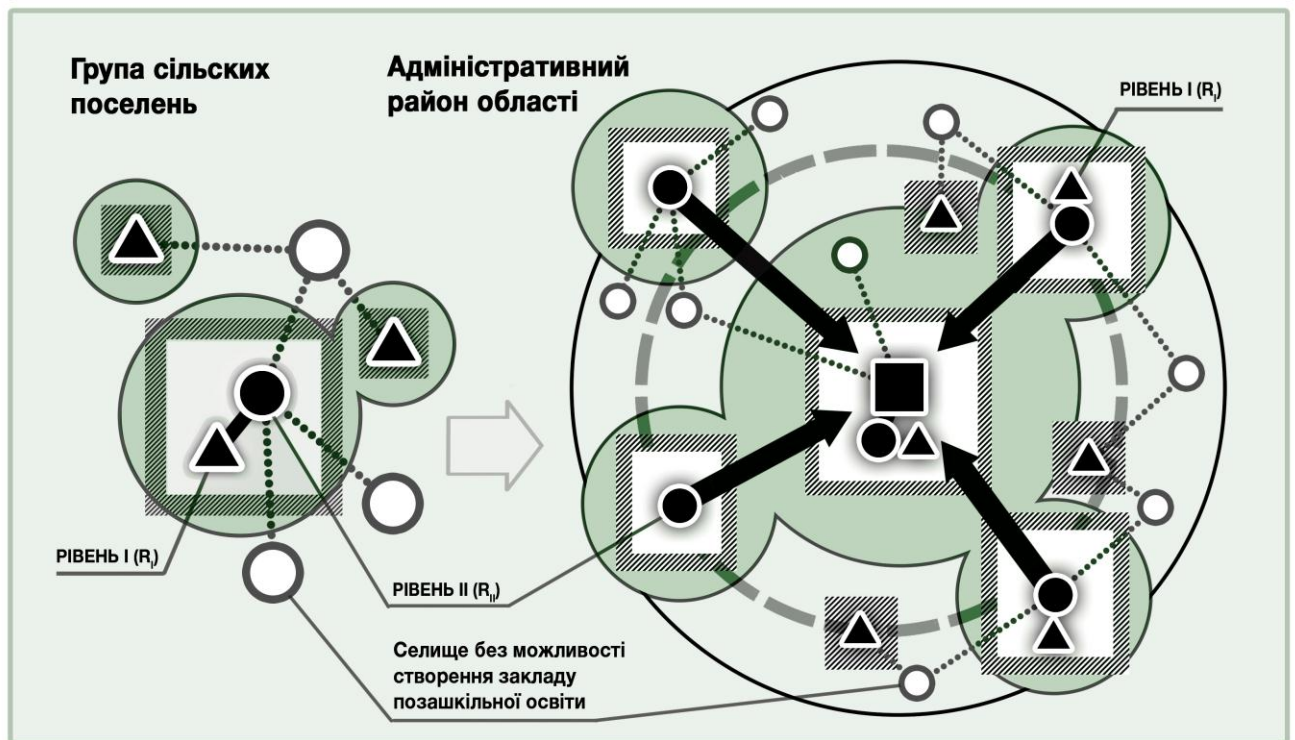
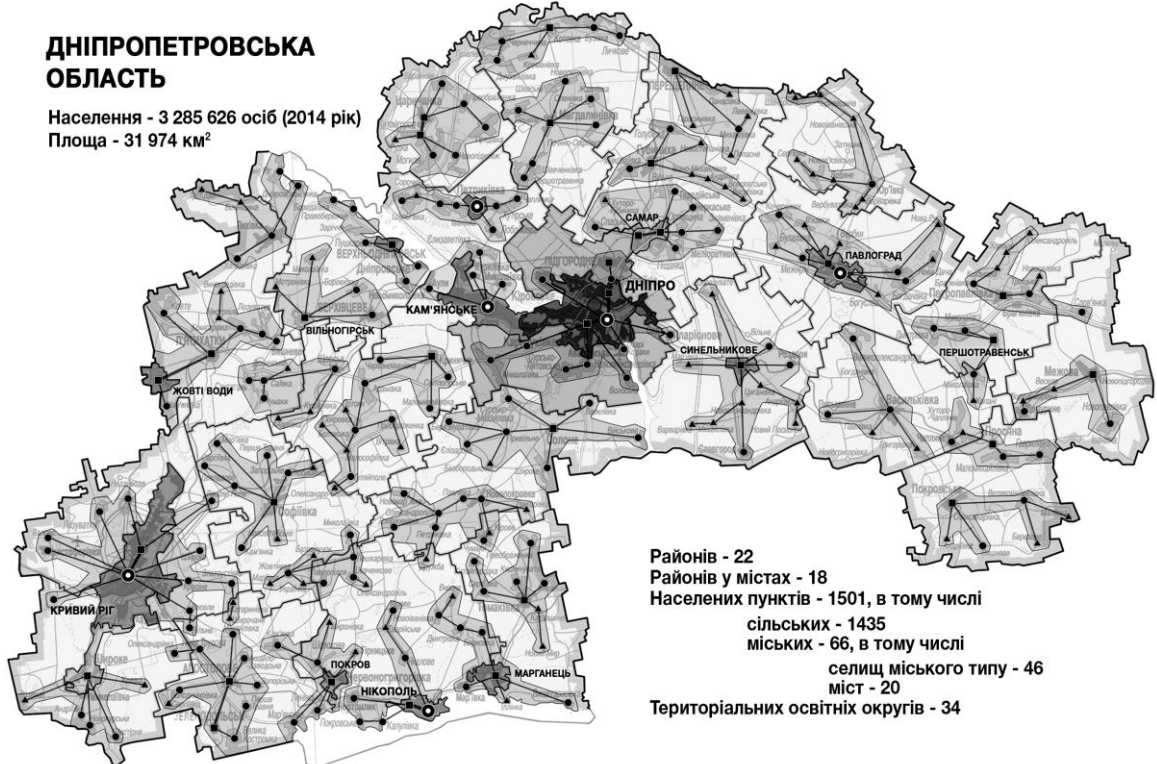

Рис. 2 Планувальні моделі організації мережі закладів позашкільної освіти для міського середовища та сільської місцевості

**ДНІПРОПЕТРОВСЬКА
ОБЛАСТЬ**

Населення - 3 285 626 осіб (2014 рік)
Площа - 31 974 км²

Районів - 22
Районів у містах - 18
Населених пунктів - 1501, в тому числі
сільських - 1435
міських - 66, в тому числі
селищ міського типу - 46
міст - 20
Територіальних освітніх округів - 34

**ФОРМУВАННЯ МЕРЕЖІ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В
СТРУКТУРІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОСВІТНІХ ОКРУГІВ**

МАГДАЛИНІВСЬКИЙ РАЙОН

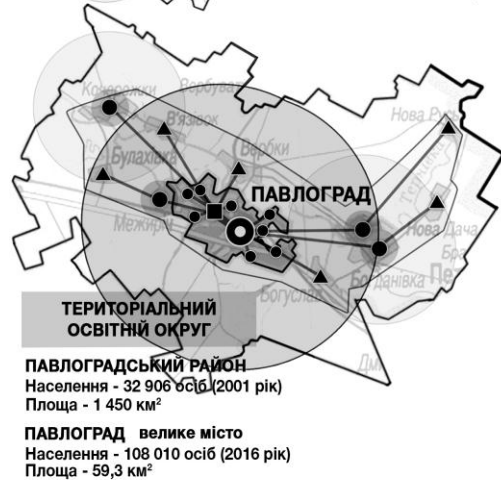
Населення - 37 606 осіб
Площа - 1 600 км²

**ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ
ОСВІТНІЙ ОКРУГ 1**

КОТОВКА селище
Населення - 2 689 осіб (2001 рік)
Площа - 7,81 км²

**ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ
ОСВІТНІЙ ОКРУГ 2**

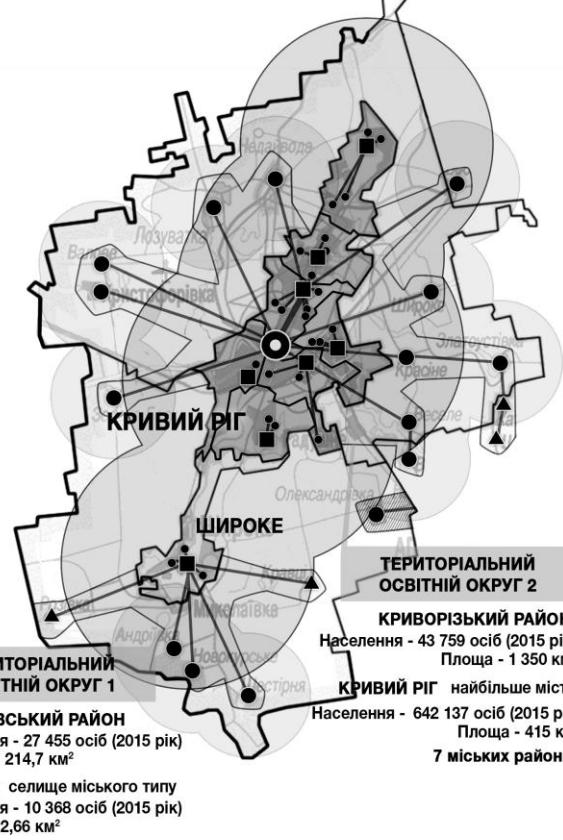
МАГДАЛИНІВКА селище міського типу
Населення - 6 493 особи (2001 рік)

**ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ
ОСВІТНІЙ ОКРУГ**

ПАВЛОГРАДСЬКИЙ РАЙОН
Населення - 32 906 осіб (2001 рік)
Площа - 1 450 км²

ПАВЛОГРАД велике місто
Населення - 108 010 осіб (2016 рік)
Площа - 59,3 км²

**ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ
ОСВІТНІЙ ОКРУГ 2**

КРИВОРІЗЬКИЙ РАЙОН
Населення - 43 759 осіб (2015 рік)
Площа - 1 350 км²

КРИВИЙ РІГ найбільше місто
Населення - 642 137 осіб (2015 рік)
Площа - 415 км²
7 міських районів

**ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ
ОСВІТНІЙ ОКРУГ 1**

ШИРОКІВСЬКИЙ РАЙОН
Населення - 27 455 осіб (2015 рік)
Площа - 1 214,7 км²

ШИРОКЕ селище міського типу
Населення - 10 368 осіб (2015 рік)
Площа - 12,66 км²

Рис. 3 Проектне рішення організації мережі закладів позашкільної освіти для Дніпропетровської області

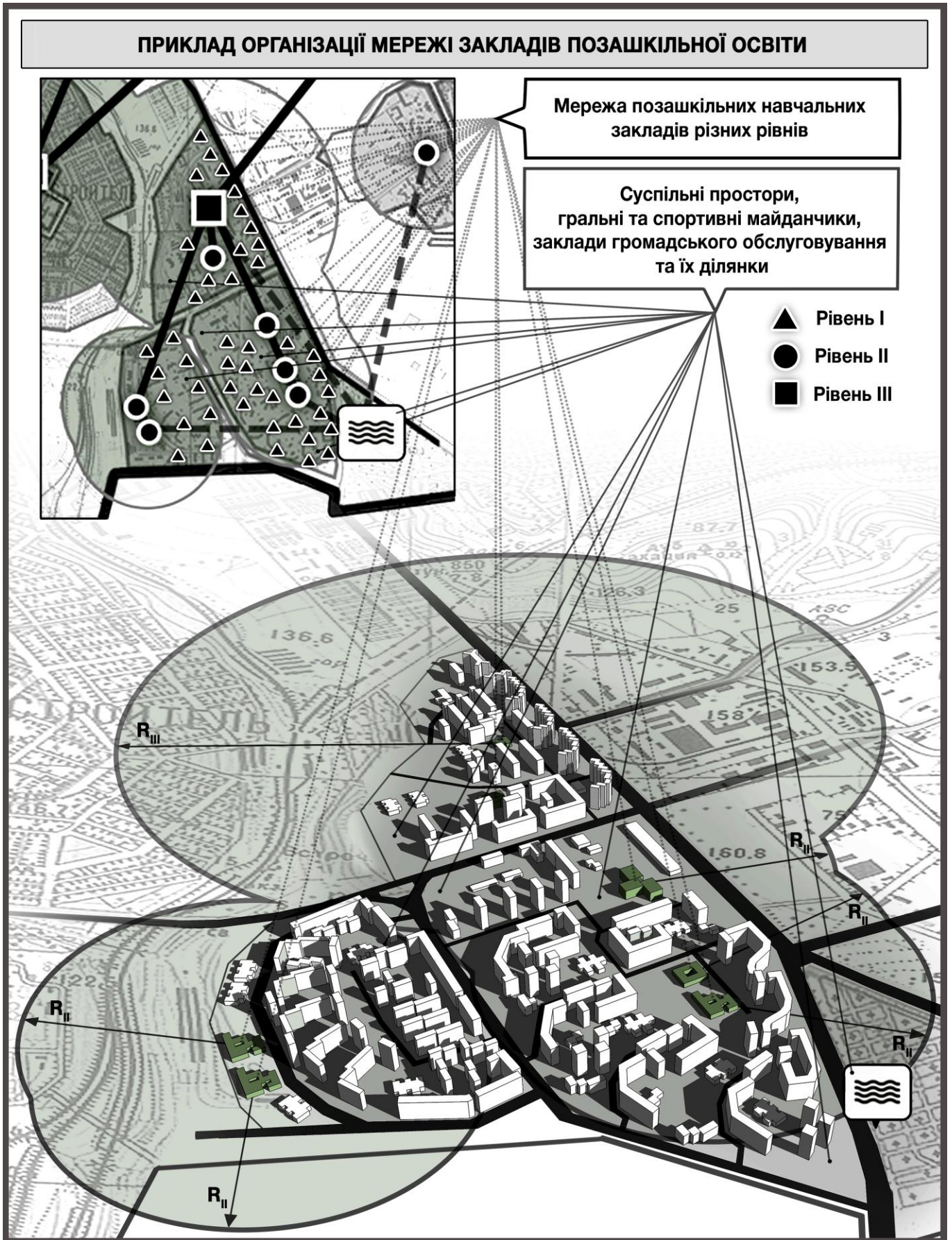

Рис. 4 Проектне рішення територіально-просторової організації мережі закладів позашкільної освіти (на прикладі житлового масиву м. Дніпро)